

490 гадоў Ішчалнскай парафіі

У цяперашні час Ішчална з'яўляецца тыповай паіраючай вёскай на Шчучыншчыне. У ёй дажываюць свой век два дзесяткі пенсіянераў, якія нават не маюць каня, і таму вымушаны іншы раз араць свае гароды на сабе, упрогшыся ў плуг па чатыры чалавекі. Пройдзе яшчэ якіх 7-8 гадоў, і наогул, ці застанеца тут хоць адзін сталы жыхар, і што станеца з вялікім і прыгожым барочным касцёлам пабудаваным ў 18-м стагоддзі, які дамінаваў узвышаецца над вёскай разам з высокай 30 мятравай трубой, рэштай цагельнага завода. Аўтарам давялося пазнаёміцца з кронікай, якая вялася ў касцёле і інвентарамі, пачынаючы з 1717 года, і даведацца, што гэта вёска раней была даволі значным мястэчкам, з сваеасаблівай цікавай гісторыяй.

Першы запіс аб падзеях ў Ішчалне датуецца 1515 годам. У гэтым годзе падкаморыем надворным Вял. Кн. Літоўскага, старостам Эйшышскім Андрэем Давойнам у Ішчалне быў закладзены драўляны касцёл пад назвай Святой Тройцы. Фундатар ахвяраваў на яго ўтрыманне частку сваёй маёмасці. Згодна акта аб заснаванні ад 30 красавіка 1515 года Ішчалнскага маёнтка быў абавязаны дастаўляць у касцёл штогод дзеля яго ўтрымання дзесяціну з сваіх ніў, а ад сялян па 0,5 бочкі жыта з валокі, сцірту сена, рыбу тры разы на тыдзень, а таксама мёд і воск. Гэтым актам за касцёлам замацоўваліся 4 валокі і 12 моргаў зямлі разам з сажалкай. Узамен за гэты прынашэнні касцёл абавязываўся чытаць тры святых імшы кожны тыдзень. У 1573 годзе Станіслаў Давойна, вядомы ваявода полацкі, актам ад 1573 года дабавіў касцёлу тры вёскі з 380 прыгоннымі і абавязаў маёнтка аплочваць утрыманне трох ксяндзоў у дапамогу да пробашча. Сяляне ж былі павінны даваць на касцельныя патрэбы 20 грошаў, бочку жыта, авечку, курыцу і 20 яек ад валокі. Касцёл узамен павінен быў адпраўляць за іх тры святых імшы на тыдзень (адну за грахі, другую за душы родных, трэцюю аб пяці ранах Ісуса). З інвентароў бачна, што зямельныя ўладанні касцёла да пачатку 18-га стагоддзя павялічываліся, бо яму ахвяраваліся і землі, і маёмасць, і прыгонныя. У 1708 годзе Ішчална была занята шведскімі войскамі, аб чым ёсць запіс у інвентары 1717 года. Імі былі паразбіваны

касцельныя званы, а сам касцёл у 1711 годзе давялося перабудоўваць. Нажаль пажар 1713 года, калі гарэла плябанія, знішчыў асноўныя парфіяльныя дакументы, таму звесткі аб падзеях да пажару такія сціплыя. У тыя часы развівалася і само мястэчка, бо ёсць запіс у кроніцы, што кірмашы ў ім адбываліся штотыднёва, дзейнічалі карчма і крамы. Пачынаючы з 30-х гадоў 18-га стагоддзя маёмасць касцёла пачала памяншацца. Кроніка звязвае гэта з анархіяй і беззаконнем, якія панавалі ў часы за Саксамі. Асноўныя страты былі нанесены наездамі суседзяў, якія відаць не вызначаліся вялікай набожнасцю. Так дзве валокі касцельнай зямлі былі захоплены ўладальнікамі Жалудокскага маёнтка, альбо як сведчыць кроніка хрысціян і шляхціц пан Юбівевіч, уладальнік Гернік высек вялікі кавалак касцельнага лесу і разараў яго сабе пад поле. Некалькі валок касцельнай зямлі прыўлашчыў сабе і васілішскі эканом. Нягледзчы на ўсе скаргі, прашэнні і іншыя захады захопленая зямля так вернулася і не была. Пачынаючы з 1750 года становішча выпраўляецца дзякуючы новаму ўладальніку Ішчалнскага маёнтка Язэпу Валу, які ахвяраваў касцёлу новыя землі, і на свае сродкі, замест драўлянага, пабудаваў новы касцёл з цэглы ў 1755-1761 гадах.

Новы касцёл быў пабудаваны на тым самым месцы што і стары з аднолькавай с істэмай алтароў.

У 1770 годзе ў мястэчку з мэтай барацьбы з жабрацтвам быў адчынены шпіталь для калек, які дзейнічаў потым пад назвай багадзельня аж да сярэдзіны 19-га стагоддзя. Была спроба адчыніць і школу ў Ішчалне. Для навучання шляхецкіх дзяцей у 1771 годзе былі выдзелены адпаведныя сродкі. Аднак шляхта, спасылаючыся на сваю беднасць, адмаўлялася пачынаць вучыцца сваіх дзяткаў. Некаторы час школа дзейнічала. Але вучыліся ў ёй дзеці месцічаў і сялян, і атрымліваліся, што сродкі выкарыстоўваліся як бы не па прызначэнні. На час апошняга падзелу Рэчы Паспалітай школьная справа ў мястэчку канчаткова заглохла.

Не мінулі Ішчалну падзеі паўстання Т. Касцюшкі. У абоз кіраўніка аддзела паўстанцаў Хлявінскага была забрана ўся касцельная скарбонка а таксама срэбныя аклады і ка-

роны з абразоў. На тэрыторыі парафіі адбылося некалькі сутычак паміж царскімі войскамі і паўстанцамі. Нельга не адзначыць дзейнасць пробашча парафіі Алексы Кнікоўскага, якому за пашырэнне звестак аб войнах Напалеона давялося, па прыговору суда праслухчыць два гады (1799-1801) у салдатах расійскага войска. У 1801 годзе ён быў амніставаны з аднаўленнем духоўнага сану.

Інвентар 1801 года сведчыць аб здарэнні мястэчка. У парафіі ў той час пражывала 1500 католікаў і 1300 уніятаў, адсутнічала карчма. І толькі два разы ў год адбываліся малалюдныя кірмашы на Св. Тройцу і Св. Ганну.

У 1820 годзе маёнтка спрабаваў пры падпісанні дамовы накінуць на касцёл вялізарнейшы цяжар, а менавіта каб касцёл чытаў штогод цэлых 175 св. імш, з якіх 25 спевамі. Касцёл на думку пробашча сіламі трох ксяндзоў мог прачытаць 140 св. імш з іх 15 са спевамі. Урэшце справа вырашылася палюбоўна і абодва бакі згадзіліся на 150 св. імш у год, з якіх 15 са спевамі.

У 1821 годзе невядомыя злодзеі абрабавалі касцёл. Былі скрадзеныя ўсе срэбныя рэчы і нават срэбныя бляшкі з рыз былі паспораты, а з абразоў зняты алавяныя аклады. Страты вялікімі намаганнямі былі адноўленыя апекунамі касцёла. У 1844 годзе Расійскі ўрад сканфіскаваў большую частку касцельнай зямлі пакінуўшы з 29 валок зямлі і трох валок лесу касцёлу толькі 33 дзесяціны зямлі.

Закранула Ішчалну і паўстанне К. Каліноўскага. Ксёндз касцёла Адам Фалькоўскі зачытаў Маніфест нацыянальнага ўраду проста з касцельнай кафедры. Па даносу парфіяніна Штурмы з вёскі Влокі ён быў схоплены, а 25 чэрвеня 1863 года расстраляны на выгане ў Лідзе. Непасрэдны ўдзел у паўстанні прымаў парафіянін Ян Сямашка, за што быў засланы ў Сібір, а яго маёнтка Гернікі сканфіскаваны.

Са старажытных часоў патронам усёй парафіі лічыўся Св. Юры. Таму на дзень Св. Юрыя ў Мураванскую царкву збіраліся вернікі ўсіх канфесій, каб пакланіцца абразу Святога. Тады, менавіта каб адвучыць сваіх прыхаджан хадзіць у праваслаўную царкву, у 1897 годзе касцёл набыў абраз з выявай Св.

Юрыя. У справе паланізацыі мясцовых жыхароў асабліва адзначыўся кс. Адам Савіцкі, які кіраваў парафіяй у 1899-1902 гадах. Ён амаль у кожнай сваёй прамове, як адзначае кроніка, асаблівы націск рабіў на тое, што мясцовая мова ёсць польская мова, толькі скажоная варожымі мовамі. Перад Першай сусветнай вайной у парафіі пражывала 4400 жыхароў.

Немцы занялі Ішчалну ў жніўні 1915 года пасля жорсткіх і ўпартых баёў у выніку якіх вялікія страты панесла мірнае насельніцтва. Згарэла некалькі дамоў, гаспадарчых пабудоў, сядзіба ў Вялікім Мажэйкаве і іншае. Перад прыходам немцаў стары пробашч з'ехаў ў Ліпнішкі, а пакуль прыехаў новы, немцы два тыдні знаходзіліся ў касцёле і нанеслі яму вялікія страты. Была забрана ўся бялізна, два кубкі, знішчана шмат рыз, якімі накрывалі коней, сапсаваны арган, а пасярэдзіне храма быў зроблены вялікі сметнік поўны розных адкідаў. Іхнія войскі пакінулі Ішчалну ў студзені 1919 года. Пасля іх на кароткі тэрмін парафія была занята чырвонымі. Але ўжо ў сакавіку мястэчка занялі польскія войскі. Чырвоныя, адступаючы, утварылі на тэрыторыі парафіі лінію абароны В. Мажэйкава-Дамойцы-Агароднікі, якую ўтрымлівалі тры тыдні. 3-за нешматлікасі сілаў, як з аднаго, так і з другога боку баі насілі характар партызанскіх сутычак і не нанеслі вялікай старты насельніцтву. У часе другога наступу чырвоных і іх адыходу нічыя войскі ў парафію не заходзілі. У 1921 годзе польскі ўрад значна павялічыў зямельны надзел касцёлу да 41 га. У 1939 годзе парафія налічывала 4050 жыхароў, а само мястэчка 423 чалавекі, дзейнічала пачатковая школа і цагельны завод, з якога, як адзначае кроніка, мястэчкаўцы мелі неблагі прыбытак, дзейнічала швейная навучальня для дзяўчат. У верасні 1939 года бальшавікі вярнуліся ў мястэчка. Касцёл быў зачынены ў 1949 годзе. Парафіяне шмат разоў пісалі лісты да ўлад з прашэннямі аб аднаўленні дзейнасці касцёла. Нарэшце ў 1954 годзе было дазволена ксяндзу з Белагруды раз на месяц чытаць св. імшу. Так працягвалася да 1991 года, пачынаючы з якога дзейнасць парафіі была адноўленая.

Уладзімір Круцікаў,
Лявон Лаўрэні.

МЫ ЗАЎСЁДЫ БЕЛАРУСЫ

*Люблю мой край, старонку гэту,
Дзе я радзілася і расла*

Лёс у далёкія гады закінуў іх у ЗША там і пачалі будаваць свае хаты, ладзіць па беларуску вечарыны. Затым пабудавалі царкву св. Еўфрасінні По-

плошчы Я. Коласа, скверы Я. Купалы. з'ездзілі у родную вёску, дзе расінікі як слязінкі. Успамнілі той калордзедж "журавель", уздыхнулі водарам лесу. Днямі яны

Стась Дашкевіч на Востраве слёз

лацкай, а побач Беларуска-Амерыканскі цэнтр у г. Саўт-Рыверы шмат Нью Джэрсі, пасадзілі парк, усё гэта рабілася талакой, а размаўлялі толькі па беларуску.

Вось Тося Мідвядок і Стась Дашкевіч кажуць: "Нашы дзеці і ўнукі ведаюць што іх радзіма Беларусь, мы ім кажам заўсёды пра гэта".

Не вясёлая прычына правяла на Бацькаўшчыну Стася і Тосю (яны брат і сястра), старэйшая іхняя

паляцелі ў Амерыку, там дзеці ўнукі, праўнукі, а сэрца часткова і самыя добрыя словы засталіся тут у родным краі, у мілай Беларусі.

А будучы з невялікім гуртом артыстаў (запрошаным на фест беларусаў Амерыкі), сам пабачыў, як ладзілі беларусы вечарыны ў парку Саўт-Рывера, пяклі оранікі, слявалі:

"Купалінка, Купалінка, цёмная ночка,
цёмная ночка,
А дзе ж твая дочка"

Тося Мідвядок на Востраве слёз

Вольга адыйшла ў іншы свет, і вось слёзы гора і слёзы шчасця, што на роднай зямлі, зліліся ў адно, і я прыемна іх беларуская мова з акцэнтам заакіяўскім, але іх слова кладзецца на сэрца.

Танчылі "Лявоніху" "Каранэн" "Дзевачка Надзя", а размаўлялі ўсе па беларуску. Слова роднае, слова мілае, грэла душу і сэрца.

Мікола Котаў,
сябар Беларуска-Амерыканскага цэнтра г. Саўт - Рывера ЗША.

Рэдактар Станіслаў Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Міхась Булавацкі, Людміла Дзіцэвіч,
Вольга Іпатава, Васіль Ліцьвінка,
Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш,
Алесь Петрашкевіч, Людміла Піскун,
Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль,
Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко,
Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 13.06.2005 г. у 11.30. Замова № 1046.
Аб'ём 1 друкаваны аркуш. Наклад 2000 асобнікаў.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 1180 руб., 3 мес.- 3540руб.
Кошт у розніцу: па дамоўленасці.

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.

Адрас рэдакцыі:

220034, г. Менск, вул. Румянцава, 13.

Адрас для паштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslowa@tut.by

http://tbn.org.by/ns/